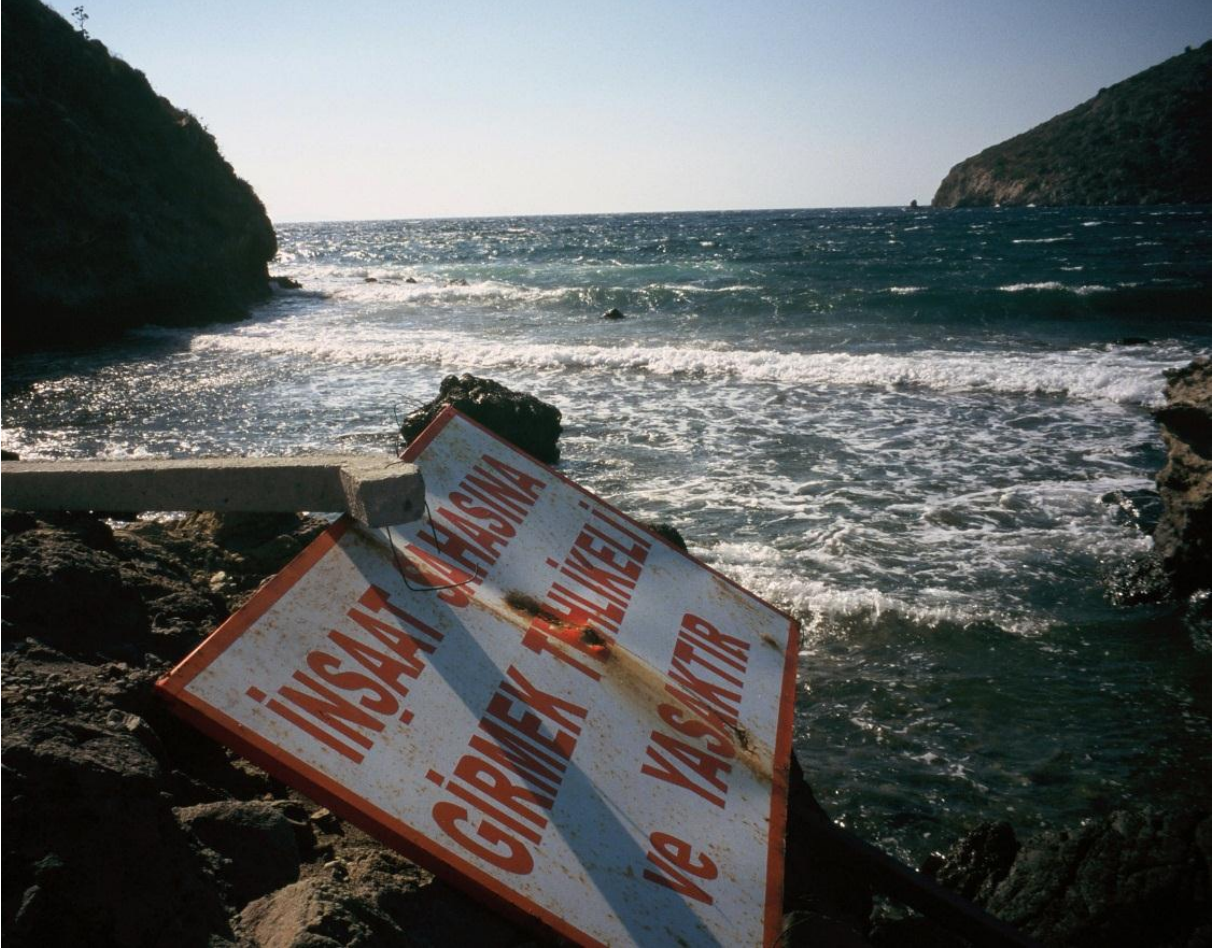

KIYILAR YAZLIKLAR, SİTELER VE TURİZM

HAYDAR KARABEY

KIYI MEKÂNININ TANIMI

Henüz hukuksal olarak tanımlanan kıyı mekânı ile bilimsel olarak tanımlanan kıyı mekânı arasında belirgin bir uyum sağlanamamıştır. Dolayısıyla bu konuda kullanıcılar tarafında da bir uzlaşma anlayışı gelişmemiştir.

Ama hemen herkes tarafından bilinen biçimde tanımlanırsa, kıyı mekânının en önemli özellikleri:

- Kıt kaynak olmasıdır.
- Aşırı ve denetimsiz bir talebe konu olmasıdır.
- Kırılgan bir doğal ve sosyal ekolojiye sahip olmasıdır.
- Çok zengin bir doğal, insani, kültürel ve tarihsel serveti barındırmasıdır.

Bildiğimiz yaşamın başladığı flora, fauna, toprak, hava, su, insan ve dolayısıyla özgün bir bileşim ve kültür

İnsan ve toplumların sürekli çığnediği; tarih boyunca ayrışma, buluşma, kavuşma, çatışma, göç, ticaret, üretim, dinence, sağlık, üretim faaliyetleri sonucunda bir “kıyı uygarlığı” oluştuğu gerçeği ortaya çıkar.

Ama kimi konumlanmalar yamaçta, içeride olabilir. Böylece İskele-Scala örgüsü okunabilir. İzmir Ege'nin ağaç şeması ise başka bir kıyı-derinlik ilişkisi anlatır.

Tüm bu bulgu ve saptamalar, kıyıların günümüzde çizgisel olarak yoğunlaştırılmak yerine, “derinlemesine” planlanıp kullanılmasının gerekliliğini ortaya koyar. (*)

İNSAN VE KÜLTÜR HAKKINDA

Ekoloji, klasik tanımın dışında bir “oikos”ta, bir ortamda birlikte var olan tüm yaşam biçimlerini içerir. Bu tanımla da sosyo-kültürel bir olgudur.

Bu anlayış ile Kuzey Ege'den Doğu Akdeniz'e uzanan Anadolu kıyılarındaki minik köylerin turistikleşmemiş dönemlerdeki durumunu anımsamak dönüşümün bir kazanım mı kayıp mı olduğunu anlamamıza yardım edecektir.

Bu kapalı toplum yapıları, Modernlik öncesinde kasmayan, rahat, içten yaşamlarını mutlu sakin sürdüren yalnız durgun dingin insanlardan oluşur.

Yerli ve yabancı turistler, yerlilerin (ilk şaşkınlık dönemlerindeki) küçümseyici deyimleriyle “yabancılar”; ağır donanımlı barbar orduları gibi oralara girip arazileri, kültürleri, davranışları, dilleri, üretim biçimlerini, insan topluluklarını, doğayı, yerleşimleri ve toplumların kırılğan ve naif dokularını talan etmeden önceki yaşam ile günümüzdeki yabancılaşma süreçleri keskin bir çelişki sergiler.

Bu ekolojilerde küresel dünyanın dayattığı turizm olgusu ile karşılaşılan kültür şoku ve yıkıcı sonuçları incelenmeye değer.

NÜFUS DOKUSU

Türkiye'nin Deniz kıyı uzunluğu 8300 km, Göl kıyıları ise 1200 km dir. Akarsular da buna eklenebilir. Bu durumda Türkiye'de kişi başına 10 cm. kıyı boyu düşüyor.

Bu coğrafyada tüm insan hareketleri doğudan batıya, yüksekten alçağa, içlerden kıyılara doğru olmuştur. Bu olgu kıyılardaki yoğunlaşmayı tanımlar, ne var ki elimizde yine bu konuda da çok anlamlı araştırmalar yok.

HUKUK VE PLANLAMA

1975'de imar kanunu kıyı kenar çizgisi tanımını getirmiştir. Kıyı kenar çizgisinden içeriye doğru ilk 30 metre üzerinde tam bir yapılaşma yasağı konulmuştur. İçeriye doğru 100 metre üzerinde

ise ancak kamu kullanımına açık ortak yapılar tesis edilebilir. Aslında kıyı bandında 1 km derinlikteki bir karar (örneğin hakça bir plan) , yaşanabilir topraklarımızın % 1-2 kadarını etkilemektedir.

Medeni Kanun öncesinde Mecelle de (1870) Madde: 1234-1237-1254-1264 ile kıyılar ve su hakkı konularında çok önemli ve net kararlar belirtmiştir.

Bu kararları özetlemek gerekirse Mecellede;

Deniz, Göl ve Akarsuların herkesin ortak malı olduğu; herkesin bunlardan (hava ve ışıktan yararlanıldığı gibi eşitçe) yararlanabileceği; bu hakkın (ammeye muzır) Topluma zararlı olarak kullanılamayacağı; Kullanım sırasında halka zarar verildiğinde bu haktan men edileceği... Belirtilmektedir.

Ne ki, bugün bile çağdaş “sürdürülebilirlik” kavramı açısından bu kıt kaynağı ve özgün dünyayı kullanım biçimlerimiz çok sorunludur.

KIYILARDAKİ İŞLEVLERE VE EVRİMİNE BAKALIM

Beslenme, avcılık, tarım, ticaret, ulaşım, savunma, sanayi, depolama, tersane, enerji, hammadde, atık, altyapı, sağlık, spor derken; 1950 (savaş sonrası) 1960 haftalık (hafta sonu evi?) ve yıllık izin hakları (yazlık)... tatil evi ve turizm...

Tatil, dinlenme, spor, turizm gibi işlevler bilindiği gibi oldukça yeni kullanımlardır. Ancak belki de gelecekte bambaşka biçimler alacak olan bu işlevler marjinaldir, ancak belirgin biçimde ve artarak bu mekânı etkilemektedir. 1980 sonrasında devlet tahsisleri ve teşvikleri ile turizm yatırımları çok ciddi bir kapasiteye erişmiş, giderek doyma noktasını aşmıştır. Bu kapasitenin çok büyük bir bölümünün Akdeniz ve Ege kıyılarında olduğu ve artık planlı bölgelerin dışına taşıdığı da biliyoruz.

Yazlık ikinci konut, tatil evi konularında ise elimizde güvenilir sayısal veri yoktur. Ama bu stokun gerçekten atıl bir yatırım olduğu ve tüm ülke nüfusunun barınma sorununu giderecek kapasitede olduğunu iddia etmek de yanlış olmaz.

Turistik tesis, Yazlık ve İkinci konut yapımının İnşaat ve Mobilya donanım sektörünü canlandırdığı da ayrı bir gerçektir.

İLGİNÇ BİR TARİHSEL FARK

Burada Batı ile Doğu arasındaki ilginç bir farka da dikkat çekmek isterim:

Batı kıyılarda yerleşme, dinlenme amaçlı kullanımı yeni keşfediyor. Bir yüzyıl önceki sanayi ve ticari yatırımları kıyılarından söküp atıyor, çünkü ekonomik gelişimi için artık bu arkaik kullanımlara ihtiyacı yok. Docklands, Waterfronts yenilemeleri tüm Kuzey Avrupa’da uygulanıyor: Hamburg, Kopenhag, Amsterdam vb.

Ve elbette biz de yeniden üretiyoruz su kültürünü, ama rant üzerinden.

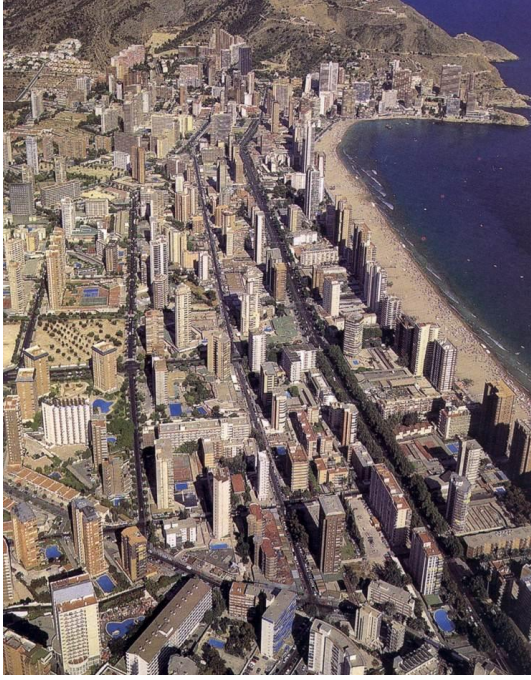
Galataport, Haliçport, Haydarpaşaport, Paşabahçe, Ataköy... Örneğin Ataköy’ün masum bir plaj iken nasıl dönüştüğü ve nasıl bir gerilim sahnesi oluşturduğu izlenmelidir.

TURİZM BUGÜN ÇEVRE İÇİN BİR SORUNLAR KAYNAĞIDIR

Sonra bildiğimiz gibi bir de kitle turizmi var.

Akdeniz çanağı bu konuda çok ciddi bir baskı altındadır.

Akdeniz havzasında kimi ülkeler çevrelerini koruyabilmek için bu konuda çok sıkıntılı ve kimi önlemler ile özellikle yerel ve uluslararası acentelerin aşırı taleplerine karşı düzenlemeler yapmaya çalışıyor.

Benidorm-İspanya 1950-2000

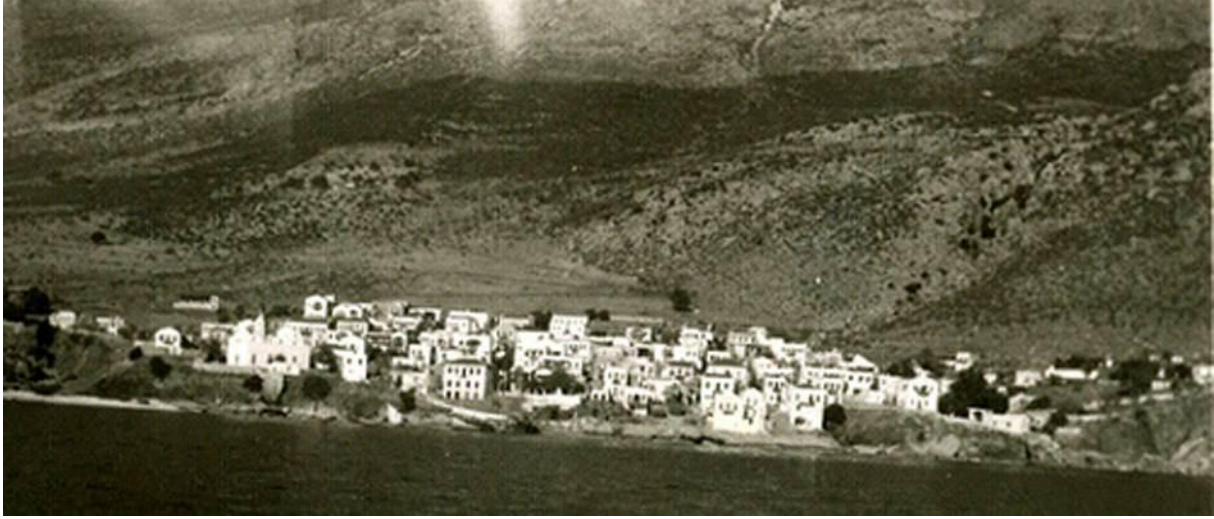

Bu konuda, İspanya Benidorm örneği incelenmeye değer: İspanya bu kitle turizmini, tam dillendirmese de “poubelle”, çöplük olarak nitelendirerek, kıyılarında özel bir yerler ayırmış, ucuz charter’ları da İspanya’nın geri kalanı ile mimari veya kültürel anlamda hiç ilgisi olmayan bu yerlere -örneğin Benidorm- yönlendirmiştir. Buna karşın doğal, tarihsel, kültürel değeri olan kimi kıyı bölgeleri ve yerleşimleri şiddetli dönüşümden kısmen korunabilmiştir.

BUGÜN: KIYILARIMIZDA OLUŞAN TURİZM GETTOLARININ SOSYAL- KÜLTÜREL ISSIZLIĞI

Turizme dayalı kentleşme ve onun genellikle Akdeniz havzasındaki kırılğan toplumsal dokular ve ekolojilerde yarattığı tahribat üzerinden distopyalar kurgulamak hiç de güç değil. Çok uzak olmayan bir gelecekte, örneğin, Marmaris koyu kolayca bir Hong Kong görüntüsüne kavuşabilir. Marmaris’te, şimdiden yapı yapılabilecek bir tek boşluk bırakmamacasına bütün düzlükler doldurulmuş, yerleşim sınırları dağlara, ormana dayanmıştır. Burada biteviye dört kat-sekiz kat arası bir beton yığılı ile karşılaşıyorsunuz. Bütün zemin katlar kafe, bar,

restoran, ul-çaput dkknları tarafından kullanılıyor, tabela ve sergileme kargaşasından sokaklar, yapılar algılanamıyor. Biraz daha kent çeperinde bolca nalbur, inşaat malzemecisi, toptancı marketler yer alıyor. Bütün insanlar gibi bütün yapılar turizmin veya ikinci konutun hizmetinde. Ortalıkta Marmarisli diye bir insan türü kalmamıştır. Aynı durum, Kař'ta, Alanya'da, Didim'de farklı mı?

Kalkan 1950-2000

Aslında, bu belalı durum (yani ucuz ve hızlı yapılaşma, ikinci konut - yazlık? ucuz tarife, ucuz turist döngüsü) bütün dünyada tartışılmaya başlayalı çok oldu.

Kimliksizlik konusunda biraz daha kaşa karıştıran yeni tür (Venedik, Kremlin-Kızıl Meydan, Titanik vb.) temalı tatil köyleri de daha bir tartışmalı oluyor bu durumda.

Daha da kötüsü, turistik ilan edilen yerleşim alanlarında, kıyılarda, yapılarda artık doğala, yerele ait olan "şey"den başka her şey var. Planlarda bu konuda hiçbir ayırım yapılamadığı için "turistik" ilan edilen her yer ve her şey kentten ya da doğadan acıyla koparılan birer parçadır. Kıyılarımızda ayırım gözetmeksizin yapılan bütün yapılar turistikdir. Yılda yirmi bin kişinin su ihtiyaını tüketen bir golf sahası da turistikdir.

Turizm çağımızda reddedilemeyen bir gerçeklik, dinamik ve verimli bir sektör. Hareketlilik sürekli artıyor, insanlar çeşitli beklentiler ve talepler ile elbette buralara da gelecek. Bence önemli olan bizim onların etkisinde ne kadar kalacağımızdır. Yaşama biçimlerimizi, yaşam çevremizi onları odak alarak nereye kadar değiştirmeyi düşündüğümüz, bu vesile ile daha ne kadar inşaat yapacağımızdır.

BİR YAZLIK OLARAK AKTUR EVİNİN MALİYETİ

Kit kaynak dedik, spekülasyona bu en açık alan ile ilgili deneyimlediğimiz basit bir kanıt: 1975’de bir mimar 2000 TL kadar bir maaş alırken yeni yapılan Aktur evleri 40.000 TL’lere satılıyordu, yani genç bir mimarın 20 aylık bir çalışması karşılığı bir tutar.

Bugün bu evler 1 Milyon 4 Milyon arası fiyatlara alıcı buluyor.

Burada elbette “proje”nin başarısı da hesaba katılmalı, ancak görece rant ürkütücü.

En çok 3 ay kullanılan bu evin gerçek “kullanım maliyeti” ise elbette 4 Milyon 12 Milyon arası bir rakama geliyor.

SONSÖZ YERİNE

Bu resimde izlenen vahşet konusunda ise bir yönetmelik yok!

EK: KIYI YÖNETMELİĞİNDE YAPILAN SON DEĞİŞİKLİKLER (2013)

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2 Nisan 2013 tarihinde 28606 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile yararlanılmasında kamu yararının gözetilmesi öncelikli olan kıyılar ve sahil şeritlerinde yapılaşmanın önü açılmıştır.

Bu değişiklikle Yönetmeliğin Tanımlar, Kıyı Kenar Çizgisinin Tespiti ve Onayı ve Kıyıda Yapılaşma ile ilgili maddeleri değiştirilmiş, sahil şeridi, rekreatif alan, tersane, yat limanı, balıkçı barınağı gibi tanımlar yeniden düzenlenmiştir. Sahil şeridi sınırları daha önce doğal eşiklerle belirlenirken, yeni yönetmelikle uygulama imar planı ile belirlenir hale getirilerek yapılaşmaya açılmıştır.

Kıyı kenar çizgisinin tespiti ve onayı hakkında getirilen değişikliklerle kıyı kenar çizgisinin parsel bazında belirlenmesinin önü açılmıştır. Bunun sonucunda ise kıyı kenar çizgisinin doğal niteliği, bütünlüğü ve sürekliliği bozulacaktır.

Yat limanlarında daha önce belirlenmiş zorunlu hizmet yapılarına konaklama tesisleri eklenmiş ve kıyılarda ayrıcalıklı konumda otellere olanak sağlanmıştır. Benzer bir olanak balıkçı barınakları için de düzenlenmiştir.

Kıyı kenar çizgisinin onayı ve ilanı ile ilgili getirilen düzenlemelerle; tespiti yapılan kıyı kenar çizgisine itirazların yalnızca kamu kurum ve kuruluşları ve ilgililerince Valiliklere yapılabileceği ve itirazların Bakanlıkça sonuçlandırılacağı belirtilmiştir.

(*)"Kıyı Mekânının Tanımı, Ülkesel Kıyı Mekânının Düzenlenmesi için bir Yöntem Önerisi", Kasım 1977, Doktora Tezi, DGSA Yayınları, 1982.

KIYILARDA DERİNLEMESİNE DÜZENLEME POLİTİKASI

Buraya kadar yapılan araştırmalar, kıyıların "kıt bir kaynak" olduğunu, kıyı mekânı üzerindeki baskının sürekli arttığını, kıyılarda çevre sorunlarının geri dönülmez bir biçimde ağırlaştığını, kıyılarda paylaşım savaşında olan işlev ve taleplerin büyükçe bir kesiminin mantıklı olmadığını gösterdi.

...

Kıyı mekânını derinlemesine düzenleme politikasının devingen bir içeriği vardır.

Kıyı çizgisine koşut olarak yoğunlaşan etkinlikleri, bölgesel bir bütün içinde ele alarak kıyıya dik eksenler boyunca yoğunlaştırırken, kıyı üzerindeki ilgiyi, dolayısıyla oluşan baskıyı, yatırım ve artı değeri çevreye yaymak, bu politikanın temel felsefesidir.

Bu gelişmeyi yaygınlaştırma isteği, gelişmeyi belli verilere sahip öncelikli noktalara değil, ülke üzerine dengeli olarak yaymayı, bunun için kıyının mevcut çekiminden yararlanarak değişik çekim alanları yaratmayı da sağlayacaktır. Bu yaklaşım bölge içinde eşitsiz ve dengesiz ekonomik gelişmenin de önüne geçecektir.

Kıyıda yapılacak sınırlı düzenlemelerle getirilen değer artışı giderek kamu aleyhine dönüşmekte, toprağın ortak amaçlar için kamulaştırılması ve toprak sahibinin haklarının yasal yoldan kısıtlanması sonucunu yaratmakta, kıyı mülkü pahalı ve lüks hale gelmektedir. Fiziksel plan kıyı isteklileri arasında bir sıralama yöntemi değil, önceden saptanmış hedeflerin gerçekleştirilmesini amaçlayan düzenli ve toplum yararına dengeli bir mekân düzenleme şemasıdır.

Uygulamacıların seçmelerini yapmakta kesin ölçütlere sahip olmadığı hallerde, örneğin farklı imar koşulları öneren planlar, çıkar çevrelerini istekleri doğrultusunda sonuçlar oluşturur. Bu gelişmeyi engelleyebilecek ilk akla gelen sonuç, her tür yapı eyleminin durdurulmasıdır. Bu iki nedenle olanaksızdır. Önce kıyı isteği bazı hallerde gerçek gereksinimler yüzünden olabilir. Örneğin, durdurulamayan sanayi gelişmesinin yer seçimi ölçütlerinde kıyıda gelen hammaddenin yeri yadsınamaz, kentlerin büyümesi doğaldır, çoğunluğun tatile deniz kenarına gitmesi istenir... öte yandan "status quo" şimdiden kıyıda olanlar lehine olağanüstü bir avantajdır ve genellikle zaten bunlar tarafından istenmektedir. Sonunda dondurma kararı politik olarak içinde bulunulan sistemde direnilmesi güç bir durumdur.

Artık birkaç yüz metre genişliğindeki bir kıyı bandı üzerinde bir yol ve yan yana dizilmiş yapılar, tesisler ve bunları elde etmek için parasal bir yarış kışkırtan politikanın sorunu çözemeyeceği açıktır. Tarafımızdan önerilen yerleşme düzeni öncelikle kıyının yeni bir boyutunu ortaya koymaktadır. Kıyı bir çizgi değil, kıta sahanlığı, yakın deniz, kıyı bandı ve kilometrelerle iç topraklara uzanan bir banttir. Bu yeni bakış açısı ile birçok sorun çözüm bulmaktadır. Yeni politika, "DERİNLEMESİNE DÜZENLEME" politikasıdır.

Düşüncenin çıkış noktası basit bir gözlemdir. Kıyı üzerinde yerleşmek isteyen herkes için bu yer kaçınılmaz bir gereksinim değildir. Bu politika, doğal, kentsel, ekonomik eylem bütünlerinden kıyısız olabileceklerle olamayacakları ayırmayı ve gereksiz işgallere kıyı

arkasında yer vermeyi öngörür. Örneğin, kıyıda yer alması herkese adeta olağan gibi gözüken bir turistik tesisin, en azından yatak ünitelerinin arkada bir yerlerde konumlandırılması da olanaklıdır. Böyle bir “yatakhane yerleşim” (en azından insanlar uykudayken kıyıda olmak zorunda değil) Geri plandaki bir “destek köy”de yer alabilir. Buna karşın kıyı sosyal aktiviteler ile donatılabilir. Bu yaklaşım kıyı üzerindeki baskıyı azaltmayı, kamuya bu alanlarda özgür hareket olanağı verme ve gerekli toplumsal donatımı yerleştirecek alanları elde etme sonucunu getirir.

Kıyı arkası bölgede ise bu tutum işlerliği arttırıcı ve bölgeyi yalnızlıktan ve bazı durumlarda yoksulluktan kurtarıcı bir çözüm olmaktadır. Böylece terkedilmiş kıyı arkası bölge ile (bölge derinliği yerel koşullara ve yönetimlere göre değişebilir) sıkışık kıyı bölgesi arasında yoğunluk, ekolojik-estetik-ekonomik eylemler, kültürel alışveriş, toprak değerleri ve altyapı açısından çelişki ve farklılıklar giderek ortadan kalkabilecektir. Birbirine komşu bu iki bölge arasında işbirliği ve mekân birliği bölgenin derinliklerinde çoğu kez toplumsal, ekonomik olarak, kıyıdan kopuk, kendi içine dönük yaşayan ve çoğu kez sınırlı düzenleme projelerinde, “tampon bölge”, “rezerv bölge”, “destek bölge” adıyla anılan toprakların sorunlarının da ortak bir düzenleme ile ele alınmasını sağlayacaktır.

Kıyı mekânının düzenlenmesinde, bu politikanın başarıyla uygulanabilmesi, dört koşula bağlıdır:

1. Mekân düzenlemesinde, yeterli derinlikteki tüm doğal ve kültürel olguların etkin öğeler olarak bir bütünlük içinde araştırılmaları ve göz önüne alınmaları gereklidir.
2. Kıyıdan derinlemesine bir altyapı ve donatım sağlanması kaçınılmazdır. Altyapı ve donatım, düzenlemede güçlü birer uygulama aracıdır. Bunları kıyı bandına, kıyı çizgisine yağınlamamak gerekir. Örneğin, güçlü ulaşım eksenlerinin değer artışını, ek yatırımları çektiği bilinen bir gerçektir.
3. İç bölgelerden kıyıya yeterince açılımlar oluşturulması gereklidir. Her türlü eylemin kıyı arkasında yer almasının bir koşulu da, bunların kıyıya ve denize açılımlarının yollar, kamu ulaşım sistemleri ile kolaylaştırılması, kıyı bandı üzerinde denizle organik ve görsel ilişkiler kurabilecekleri serbest alanların bulunmasıdır.
4. Ancak derinlemesine komşu yerel yönetimler arasında güçlü bir eşgüdüm böyle bir mekan organizasyonunu gerçekleştirebilir. Geniş kapsamlı bölgesel arazi kullanma planlarının yapılması, ussal bir eşgüdümü sağlar. Bunun yanı sıra ortak kuruluşların yatırımlarının gerçekleştirilebilmesi ve işletilebilmeleri için bölgesel nitelikte kooperatifler, STK’lar kurulmalıdır.

DOĞAL DENGE VE KORUMA MEKÂNLARI POLİTİKASI

Derinlemesine düzenleme politikasıyla bütünleşerek, kıyı üzerinde oluşturulacak (ancak gerektiğinde elbette ülke fiziksel düzeninde kentsel alanlar, doğal ulusal ve bölgesel parklar,

dağlık ve ormanlık alanlar vb. için de söz konusu olması gereken) bir kavram da doğal denge ve koruma mekânlarıdır. Uluslararası planlama kavramlarında aşağı yukarı her ülkenin kendi koşullarına göre geliştirdiği birçok benzerini içeren bu politikanın özünde, doğal alanları, kendi iç verileriyle tutarlı olarak korurken, onları ülkesel, bölgesel gelişme içindeki gerekli yerlerine kavuşturmak ve toplumun yararlanmasına açık tutmak vardır.

Bu alanlar bir yandan doğanın, giderek büyüyen ve yaygınlaşan kentleşme, sanayileşme, özelleşme ve kirlenme karşısında kendi iç tutarlığıyla korunmasını sağlarken öte yandan büyük kitlelerin eşitlik ve kolaylıkla yararlanmasına açık birer dinlenme, eğlenme ve kendini yenileme parkı gibi etkin görevler de üstleneceklerdir. Derinlemesine düzenleme şemalarında kıyıda düzenlenmiş yoğun kullanım birimleri konularına göre etkin ya da edilgin (aktif-pasif) doğal mekânlarla da sınırlandırılmalıdır.